

معاویة بن أبی سفیان

مرحوم شیخ طوسی در «مصابح المتجهّد»، مرحوم سید بن طاووس در «اقبال الاعمال»، و مرحوم علامه مجلسی در «زادالمعاد» روز بیست و دوم ماه رجب را روز هلاکت معاویه گزارش می کنند.^۱

مرحوم شیخ مفید در «مسار الشیعة» می نویسد:

در روز بیست و دوم ماه رجب سال ۶۰ هجری، هلاکت معاویة بن أبی سفیان اتفاق افتاد، و لذا این روز، روز شادی مؤمنین، و روز اندوه اهل کفر و طغیان می باشد.^۲ و ^۳

اما مرحوم شیخ مفید در «ارشاد» به نقل از کلبی، و مدائنی و دیگر مورّخین، و همچنین مرحوم ابن نمای حلّی در «مثیر الاحزان»، مرگ معاویه را در پانزدهم رجب سال ۶۰ هجری نقل کرده اند.^۴

معاویه در سال بیستم قبل از هجرت به دنیا آمد و در سال ۶۰ هجری، در سن ۸۰ سالگی به درک واصل شد.

پدر معاویة بن ابی سفیان کیست؟

سبط ابن جوزی در «تذکرة الخواص» می نویسد:

^۱ - مصباح المتجهّد، ص ۸۱۳ / اقبال الاعمال، ص ۱۷۳ / زادالمعاد، ص ۳۴

^۲ - مسار الشیعة، ص ۵۹

^۳ - بنابراین بر یک شیعه ی راستین لازم است تا با توجه به تمام وظایف شرعی که دارد، در چنین روزهایی که به گواهی تاریخ، سال مرگ یکی از دشمن ترین دشمنان امیرالمؤمنین علی علیه السلام است به شادی و سرور پردازد و خانواده و اهل خود را نیز در این روز شاد نماید.

^۴ - بحار الأنوار، ج ۴۴، ص ۳۲۴ به نقل از ارشاد / مثیر الأحزان، ص ۲۳

«هشام بن محمد کلبی در کتاب مثالب می نویسد: حسن بن علی (امام مجتبی علیه السلام) به معاویه چنین فرمودند: «قَدْ عَلِمْتُ الْفِرَاشَ الَّذِي وُلِدْتُ عَلَيْهِ»؛ یعنی «من می دانم که تو از بستر چه کسی به وجود آمده ای». من (یعنی کلبی) توفیق یافتم معنای این سخن را بفهمم. بیان شده است که چهار نفر از قریش از جمله ابو سفیان با هند، مادر معاویه، ارتباط داشتند ولذا مشخص نیست که پدر واقعی معاویه کدام است.^۵

معاویه بن ابی سفیان مورد نفرین و لعن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

(۱) عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «رَأَيْتُ بَنِي أُمَيَّةَ فِي صُورَةِ الْقِرْدَةِ وَالْخَنَازِيرِ، يَصْعَدُونَ مِنْبَرِي، فَشَقَّ عَلَى ذَلِكَ».^۶

رَسُولُ خُدا صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ فرمودند: بنی اُمیّه را به شکل بوزینه و خوک دیدم که بر منبر من بالا رفته اند، و این امر خیلی بر من سخت بود.

(۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : «إِذَا رَأَيْتُمْ مُعَاوِيَةَ عَلَى مِنْبَرِي فَاقْتُلُوهُ».^۷

^۵ - تذكرة الخواص، ص ۱۸۴

^۶ - تاریخ بغداد، ج ۹، ص ۴۵

^۷ - تاریخ مدینه دمشق، ج ۵۹، ص ۱۵۵

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هرگاه معاویه را بر منبر من مشاهده کردید، او را بکشید.

۳) ابن عباس می گوید: در یکی از روزها من با کودکان بازی می کردم که پیامبر صلی الله علیه و آله آمدند و به من فرمودند: برو و به معاویه بگو تا نزد من بیاید. من نیز به در خانه ی او رفتم و او را به سوی پیامبر خواندم. اما او پیغام داد که مشغول غذا خوردن است. من هم به خدمت پیامبر رسیدم و جریان را گفتم. حضرت فرمودند: دوباره برو و او را بیاور. بار دوم هم که به در خانه ی او رفتم، پیغام داد که مشغول غذا خوردن است. خدمت پیامبر رسیدم و همان جریان برای بار سوم اتفاق افتاد. هنگامی که برای مرتبه ی سوم خدمت پیامبر رسیدم و جریان را عرض کردم، حضرت فرمود: لَا أَشْبَعَ اللَّهُ بَطْنَهُ؛ خداوند شکمش را سیر نسازد.^۸

۴) سبط ابن جوزی در «تذکرة الخواص» می نویسد:

وقتی حسن بن علی (علیما السلام) امر خلافت را به معاویه واگذار کرد، و قصد نمود به سوی مدینه حرکت کند، جمعی از تابعین معاویه مثل عمرو بن عاص، ولید بن عقبه، و عتبه، نزد معاویه جمع شدند و گفتند: قصد داریم که نزد حسن بن علی برویم و او را ببینیم تا قبل از رفتن به مدینه خجالت زده شود. معاویه آن ها را نهی کرد و گفت: حسن بن علی از فُصْحای بنی هاشم است، این کار را نکنید!^۹ اما آن ها اصرار کردند، لذا معاویه به دنبال حسن بن علی علیه السلام فرستاد تا او را ببینند. وقتی حسن بن علی آمد، آنها علی بن ابی طالب را ذم کردند؛ اما حسن بن علی ساکت بود. بعد از آن که سخنان ایشان تمام شد، حسن بن علی سخن گفت. وی نخست حمد خدا را به جا آورد و ثنای او گفت، سپس بر رسول خدا درود فرستاده و فرمودند:

آن کسی که به او اشاره کردید یعنی علی بن ابی طالب، کسی است که به دو قبله نماز خواند و دو بار بیعت نمود، درحالی که همه ی شما مشرک بودید و به آن چه خداوند بر پیامبرش نازل کرده بود کافر بودید. او کسی است که شهوات را بر خودش حرام کرد و از لذات امتناع ورزید تا آن جا که خداوند در حق او این آیه را نازل فرمود: «یا

^۸ - انساب الاشراف، ج ۵، ص ۱۳۳

^۹ - توجه: معاویه ی لعین به جهت محبت و یا احترام نسبت به امام مجتبی علیه السلام چنین نگفت؛ او نگران بود که حضرت فرمایشاتی بفرمایند و او و اطرافیان را مفتضح سازند!

أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ». اما تو ای معاویه! کسی هستی که رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله درباره تو چنین فرمود: اللَّهُمَّ لَا تَشْبَعُهُ. بارالها، شکم او را سیر نکن! درحالی که امیرالمؤمنین از رسول خدا در مقابل مشرکین نگهبانی می داد و جانش را در شب هجرت فدای او کرد و خداوند این آیه را در حق او نازل فرمود: «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ». او کسی است که خداوند در این آیه وی را با ایمان وصف نموده است: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا»، او کسی است که رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله به او فرمود: أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، وَأَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. در حالی که تو ای معاویه کسی هستی که پیامبر روز جنگ احزاب به تو نگریست، و سپس به پدرت نگاه کرد و دید که پدرت بر شتری سوار شده است و مردم را به جنگ با رسول خدا تشویق می کند و برادرت پشت آن شتر و تو جلوی آن شتر بودی و لذا رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله فرمود: لَعَنَ اللَّهُ الرَّكَبَ وَالْقَائِدَ وَالسَّائِقَ. یعنی خداوند نفر سواره، و نفر جلو و عقب را لعنت کند.

رسول خدا پدرت را در هیچ جایی نمی دید، مگر آن که او را لعنت می فرمود و تو همراه پدرت بودی. تو کسی بودی که پدرت را از اسلام نهی می کردی، و تو کسی هستی که در جنگ بدر، احد و خندق و همه ی این جنگ ها با رسول خدا می جنگیدی.

سپس حسن بن علی، رو به عمرو بن العاص، ولید و عتبه نمودند و برای هر یک به طور مجزاً سخنانی فرمودند و فضایح آن ها را بیان نمودند و سپس مجلس را ترک کردند. پس معاویه رو به رفقای خود کرد و شعری سرود و گفت: من به شما امر کردم که این کار را انجام ندهید، اما گوش نکردید.^{۱۰}

معاویه ی ملعون، امیرالمؤمنین علیه السلام را لعن می کرد

بلاذری (از بزرگان مکتب خلافت) در «انساب الأشراف» می نویسد:

معاویه این چند نفر را لعن می کرد: علی، مالک اشتر، قیس بن سعد، حسن بن علی، حسین بن علی، ابن عباس، و عبدالله بن جعفر رضی الله عنهم.^{۱۱}

دین معاویه در هنگام مرگ

(۱) عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَمُوتُ مُعَاوِيَةُ عَلَى غَيْرِ الْإِسْلَامِ.^{۱۲}

عبدالله بن عمر از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمودند: معاویه بر غیر دین اسلام می میرد.

(۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَمُوتُ مُعَاوِيَةُ عَلَى غَيْرِ مِلَّتِي.^{۱۳}

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: معاویه بر غیر آیین من می میرد.

معاویه در روز غدیر

جناب علی بن ابراهیم قمی در تفسیر خود می نویسد:

۱۱- انساب الاشراف، ج ۳، ص ۱۲۶

۱۲- وقعة صفین، ص ۲۱۷

۱۳- وقعة صفین، ص ۲۱۷

شأن نزول آیه ی «فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى»، این گونه است که رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله روز غدیر، مردم را به بیعت کردن با علی علیه السلام فراخواندند. وقتی این خبر به مردم رسید و مردم به آن چه که خداوند اراده کرده بود که خبرش به ایشان برسد آگاه شدند، به محل های زندگی خود بازگشتند. در این هنگام معاویه به مغیره بن شعبه و ابوموسی اشعری تکیه داده بود و با تبختر به طرف خانواده اش باز می گشت و می گفت: به خدا قسم، هرگز به ولایت علی اقرار نمی کنیم، و گفتار محمد درباره او را تصدیق نمی کنیم. در این جا بود که خداوند این آیات را نازل فرمود: «فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى، وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى، ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى، أُولَى لَكَ فَأُولَى»، یعنی «نه تصدیق کرد و نه نماز خواند، بلکه تکذیب کرد و پشت نمود. سپس با حال تبختر نزد اهل خود رفت. دوری از خیر دنیا برای تو باد!» در این هنگام رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله به منبر رفتند و قصد داشتند که از آن فرد برائت بجویند، اما خداوند این آیات را نازل فرمود: «لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ»، یعنی «زبانت را زود به حرکت درنیاور تا به واسطه ی آن شتابزده شوی». لذا رسول خدا صَلَّی الله علیه و آله سکوت نمودند و نام معاویه را نبردند.^{۱۴}

امیرالمؤمنین علیه السلام در قنوت دو نماز صبح و مغرب، و در بعد از این دو نماز، چه کسانی را لعن می فرمودند؟

(۱) ابن ابی الحدید معتزلی، از علمای اهل سنت، در «شرح نهج البلاغه» می نویسد:

علی بن ابی طالب، بعد از ماجرای حکمیت، بعد از دو نماز صبح و مغرب چنین دعا می کردند: «اللَّهُمَّ اَلْعَن مُعَاوِيَةَ، وَ عَمْرَوًا، وَ اَبَا مُوسَى، وَ حَبِيبَ بْنَ مَسْلَمَةَ، وَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ خَالِدٍ، وَ الضَّحَّاكَ بْنَ قَيْسٍ وَ الْوَلِيدَ بْنَ عُقَبَةَ».^{۱۵}

(۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّهُ قَنَتَ فِي الصُّبْحِ فَلَعَنَ مُعَاوِيَةَ وَ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ وَ اَبَا مُوسَى وَ اَبَا الْأَعْوَرِ وَ أَصْحَابَهُمْ.^{۱۶}

^{۱۴} - بحار الأنوار، ج ۳۳، ص ۱۶۳ به نقل از تفسیر قمی

^{۱۵} - شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، ج ۲، ص ۲۶۰

^{۱۶} - فضائل امیر المؤمنین علیه السلام از ابن عقده کوفی - م ۳۳۲ هجری - ص ۹۸/امالی طوسی، ص ۷۲۵

عبدالله بن معقل گفت: امیرالمؤمنین علیه السلام در قنوت نماز صبح، معاویه، عمرو عاص، اباموسی اشعری، اباعور اسملی و یاران آن ها را لعنت می فرمودند.

(۳) عَنْ ذَرِيحِ الْمُحَارِبِيِّ قَالَ: قَالَ لَهُ الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِيرَةِ النَّصْرِيُّ أَيْ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ أَبَا مَعْقِلٍ الْمُزْنِيَّ حَدَّثَنِي عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ صَلَّى بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ، فَقَنَتَ فِي الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ، فَلَعَنَ مُعَاوِيَةَ وَ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ وَ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ وَ أَبَا الْأَعْوَرِ السُّلَمِيَّ. قَالَ الشَّيْخُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: صَدَقَ، فَالْعَنَهُمْ.^{۱۷}

حارث بن مغیره گفت: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: روایت شده است که ابامعقل مزنی نقل می کند که امیرالمؤمنین علیه السلام در قنوت نماز مغرب، معاویه، عمرو عاص، اباموسی اشعری، اباعور سلمی را لعنت می کرده است. حضرت صادق علیه السلام فرمودند: راست گفته است، پس تو هم ایشان را لعنت کن!

جایگاه معاویه پس از مرگ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّ مُعَاوِيَةَ فِي تَابُوتٍ مِنْ نَارٍ فِي أَسْفَلِ دَرَكٍ مِنْ جَهَنَّمَ، يُنَادِي: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ! فَيُقَالُ لَهُ: «أَلَا نَ وَ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَ كُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ».^{۱۸}

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: همانا معاویه در تابوتی از آتش در پایین ترین طبقات جهنم قرار دارد و به خداوند خطاب می کند: یا حنّان و یا مَنَّان، پس به او می گویند: «اکنون (چنین می گویی)؟ در حالی که پیش از این نافرمانی می کردی و از مفسدین بودی».

عَنْ خَيْثَمَةَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: إِنَّ مُعَاوِيَةَ فِي تَابُوتٍ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ، وَلَوْ لَا كَلِمَةُ فِرْعَوْنَ «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» مَا كَانَ أَحَدٌ أَسْفَلَ مِنْ مُعَاوِيَةَ.^{۱۹}

^{۱۷} - الاصول الستّة عشر، اصل محمد بن المثنی الحضرمی، ص ۸۸ / مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۴۱۰

^{۱۸} - شرح نهج البلاغة لابن أبي الحديد، ج ۱۵، ص ۱۷۶

^{۱۹} - وقعة صفین، ص ۲۱۷

عبدالله بن عمر نقل می کند: معاویه در تابوتی در پایین ترین طبقه از جهنم می باشد، و اگر فرعون نمی گفت: «أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى»، کسی در جهنم پست تر و پایین تر از معاویه نبود.

لعن بر بنی امیّه، یکی از تعقیبات نمازهای پنج گانه

عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا انْحَرَفْتَ عَنْ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ، فَلَا تَنْحَرِفْ إِلَّا بِانْصِرَافٍ لَعْنِ بَنِي أُمَيَّةٍ.^{۲۰}

حضرت باقر علیه السلام فرمودند: هر گاه نماز واجب را تمام کردی، جز بعد از لعن بر بنی امیه، از جای خود حرکت نکن!^{۲۱}

^{۲۰} - تهذیب الأحکام، ج ۲، ص ۱۰۹

^{۲۱} - می توانیم بگوئیم: «لَعْنَ اللَّهُ بَنِي أُمَيَّةَ قَاطِبَةً» یا «اللَّهُمَّ لَعْنِ بَنِي أُمَيَّةَ قَاطِبَةً»

* تقدیم به روح پدر عزیزم مرحوم آقای حاج سیدمجتبی خردمند که مبغض نسبت به دشمنان امیرالمؤمنین علی علیه السلام بود.